

„A legnagyobb bűn a gyávaság”

PUBLICISZTIKA - LXII. évfolyam, 38. szám, 2018. szeptember 21.

Nyitnikék

Megint megnyílt a tanév. Az ún. országos felsőoktatási tanévnyitón illusztris vendégek voltak jelen és szólaltak fel. Horváth Zita felsőoktatásért felelős helyettes államtitkár beszédéből a lojális sajtó nyilván a legütősebb mondatokat igyekezett kiemelni, például ezt: „Az itt megszerzett diplomával bárhol megállhatják a helyüket a hallgatók, itt a szellemi élet elitjétől tanulhatnak”, továbbá azt, amelyikben arra biztatta a diákokat, hogy ismerjék meg más országok kultúráját, tanuljanak külföldön, de jöjjenek haza, és itthon kamatoztassák a megszerzett tapasztalatokat és tudást.

Szokatlan módon, ha az elmúlt időszak változásai alapján meglepetést nem is okozva, a másik díszvendég György László, az Innovációs és Technológiai Minisztérium (ITM) gazdaságstratégiáért és -szabályozásért felelős államtitkára volt. Ő nyilván nem annyira ITM-beli reszortja miatt, hanem azért volt jelen – amiről már e hasábkon is megemlékezhettem –, hogy személyében a kecskeméti, hivatalosan Neumann Jánosról elnevezett, de valójában „Matolcsy-egyetemként” ismert és egyre növekvő beruházási költségű intézmény megalapításáért felelős személyt üdvözölhessük, aki, ha tudományos eredményei alapján nem, de korábban betöltött számos (alapítványi, egyetemi, Századvég-beli) funkciója révén egyre nélkülözhetlenebb szereplővé vált felsőoktatásunkban.

Nos, György docens úr szép példáját adta annak, miért is nem feleslegesek a bölcsészeti tanulmányok. A sajtóbeszámoló szerint ezt mondta: „Az egyetem nevében is benne van, hogy az egyetem (universitas – világmindenség) egy világmindenségre nyitott intézmény, vagyis a világmindenség megismerésének helye.” Hát sajnos nem kérdezte meg a bölcsészeket, akik eligazították volna, hogy az univerzum és az univerzitás nem ugyanazt jelenti, ugyanis az utóbbi az eredeti *universus* szó „egész” jelentéséből kifejlődve a tanárok és a diákok közös testületét, korporációját, nem pedig a „világegyetemet” jelölte az 1300-as évektől, vagyis az első univerzitásoktól kezdve.

Miután a helyi polgármester bírálta a kormányt, az államtitkár az esemény után házi sajtója útján ezt üzent a politikusnak (betű szerint idézve): „Amikor Botka László az egyetemek és az akadémia autonómiáját félti az akadémikusokkal, professzorokkal, habilitált docensekkel, docensekkel és doktori fokozattal rendelkezőkkel teli oktatás irányítástól az olyan, mint amikor rali versenyzők féltik a Forma 1-es pilótákat a sebességtől.” Nem az újságíró helyesírása a probléma itt, hanem az analógia érthetlensége. Eszerint ugyanis az oktatás irányítás(a) felelne meg a sebességnek, és a pilóták lennének azonosak az autonómiával. Ha viszont a tudósító félreértette a nyilatkozót, és az analógia fordítva állna – na, akkor sincs értelme. Mert ha az autonómia egyenlő a sebességgel, és az akadémikusokkal stb. telezsúfolt oktatásirányítás egyenlő a pilótákkal, akkor már miért is szavatolná az utóbbi az előbbit: ha valaki akadémikus stb., akkor ez garancia arra, hogy autonómiapárti? Ugyan már: a saját főnöke az ellenpélda rá.

Arról nem is szólva, miniszterként vagy (felső)oktatási államtitkárként mennyi magasan kvalifikált akadémikust és professzort láttunk már rövid úton megbukni, csakúgy mint középiskolai tanárt vagy sima politikust – vagy éppen e rangoktól vagy beosztásoktól függetlenül sikeresnek bizonyulni. Hadd ne sértegessek senkit a nevek felsorolásával. Aki elég időt töltött el a szférában a rendszerváltás óta, a hosszú listát bármikor képes felidézni.

Anómia, autonómia

Ha már az autonómiánál tartunk, az először három éve megfogalmazott *Fokozatváltás a felsőoktatásban* című dokumentum a felsőoktatási stratégiáról 2030-ig jelölt ki markáns célokat és megvalósítási módszereket az akkor már (és még) az EMMI (felső)oktatási államtitkáráként működő Palkovics László irányításával. Természetesen már akkor is tudni lehetett, hogy a szövegben szereplő számos fordulat csupán ködösítés, így például ez az idézet: „A magas szintű autonómia a magyar felsőoktatás erőssége, ugyanakkor személyes elköteleződés és felelősségvállalás nélkül az egyes intézmények nem képesek a kívánt módon hozzájárulni a teljes intézményrendszer és végső soron a magyar társadalom kollektív teljesítményéhez.” Erre aztán rájöttek az alkotók is, mert a 2015-ben még használható állítást a tavaly nyáron elfogadott (és cselekvési tervvel is kiegészített) 125 oldalas végleges változathoz már minden további pótlás nélkül kihagyták. Abban már csak két helyen szerepel a szó, lényegében értelmetlen környezetben, mint itt is: „A végzettségi szinteket leíró (...) jellemzők, kompetenciák tartalmazzák (...) a kritikus gondolkodás, az önálló, ugyanakkor együttműködő problémamegoldás, az állampolgári műveltség, a digitális készségek és idegen nyelvi tudás, képesség, attitűd, illetve autonómia és felelősségvállalás kompetenciáit.”

Már az is mulatságos, hogy az „idegen nyelvi tudás, képesség, attitűd kompetenciáit” is tartalmazzák e jellemzők, amikor már a bekerüléshez középfokú nyelvvizsga lesz szükséges. Arról nem is szólva, hogy ha van idegen nyelvi tudás, akkor hozzá minek még az idegen nyelvi képesség és attitűd? De persze a legnagyobb kérdés, hogy (névelő nélküli, tehát szintén idegen nyelvi) „autonómia és felelősségvállalás kompetenciáin” mit értsünk. Mert ha csak önmagában (és névelőzve) „az autonómia és felelősségvállalás kompetenciáiról” van szó, akkor – feltéve, hogy tudjuk, ennek a kifejezésnek mi a tartalma – egy nyilvánvalóan nem autonóm intézményben az egyéni autonómia és felelősségvállalás kompetenciái hogyan alakulhatnak ki?

A másik hely, ahol az autonómia szóba kerül, egy feladat a cselekvési tervben: „Az egyetemi és hallgatói autonómia intézményei iránti bizalom megerősítése, illetve visszaállítása.” Tekintsük ezt önkritikának? Avagy inkább azt mondja ki ez a passzus, hogy az egyetemi autonómia létezik, csak nem tanúsítanak iránta elegendő bizalmat? És egyáltalán: mik „az egyetemi autonómia intézményei”? Eszik-e vagy isszák a hallgatói autonómiát? És ha ilyesmi létezik, akkor hol marad az oktatói autonómia? Csupa-csupa kérdés, amire ez az évekig készült dokumentum nem ad választ.

De lássunk más pontokat is a stratégiában. Észak-, illetve Dél-Alföld tekintetében például ez van benne: „A két nagy egyetem mellett két nagy volt főiskolai központ, Kecskemét és Nyíregyháza, illetve több kisebb képző központ, Baja és Szolnok, valamint kihelyezett telephely működik. A térségi funkciók ellátásában és intézmények közötti elosztásban tapasztalhatók párhuzamosságok, emiatt a két nagy egyetem és a két nagy volt főiskola között a kutatóegyetemi és az alkalmazott tudományi, valamint szakképzési és felnőttképzési szerepeket újra kell tervezni.”

Hogy ebből miként következett a Matolcsy-egyetem alapítványi pénzből való kistafírozása, a kampusz több tízmilliárdból való felépítése és unortodox gazdasági képzési programmal való ellátása, e rövid passzusból nem derül ki. Mint ahogy az sem, hogy Baja már gyakorlatilag megszűnt önálló központként létezni, mivel vízügyi karait (helyben hagyva) beintegrálták az egyre jobban kivirágzó Nemzeti Közzolgálati Egyetembe. Amiről a stratégia persze nem tesz említést, hiszen az nem is tartozik az EMMI alá, saját költségvetésével és saját, ide-oda rakható régi rektorával, illetve képletesen szólva tegnap (pontosan július 9-én) professzorrá kinevezett és ma (azaz szeptember 9-én) beiktatott új rektorral.

A tudósítások szerint a rektori pályázatot június végén írták ki, és augusztus 14-én már döntöttek is róla. Jelzem, hogy a nyilvános lista szerint a köztársasági elnök mindössze két professzori kinevezést adott át a nyár közepén a MAB által jóváhagyott 106 egyetemi tanári pályázatból, és az egyik a rektorjelölt szerencséjére éppen Koltay Andrásé volt, akit a július 9-i keltezésű dokumentummal szokás szerint visszamenőlegesen július 1-jével nevezték ki. A nemzet közzolgálatára szemben Justitiával nyilván nem vak.

Mintegy zárójelben megjegyzem, pontosabban helyesbítem Alvincz Józsefről tett múltkori kijelentésemet,

amelyben azon csodálkoztam el, hogy lehetett valakit ilyen csekély tudományos teljesítménnyel professzorrá kinevezni. Azóta felhívták a figyelmemet, hogy a MAB 2014. évi határozatai között máig látható, hogy mind a rendes, mint a fellebbezéses eljárásban a MAB megtagadta a hozzájárulását, aminek ellenére – nyilván politikai beavatkozásra, de a törvényben lehetővé tett módon – a miniszter felterjesztette és a köztársasági elnök kinevezte.

A MAB egyébként a gender szak betiltása ügyében is kiadott egy magához képest karakán nyilatkozatot, kinyilvánítva, hogy az akció az ő megkerülésével történt. De hát a címben jelzett témánk szellemében sajnos ki kell jelentenünk, hogy korábban kellett volna a MAB autonómiáját elkezdni védeni, például amikor elvonták tőle az önálló költségvetését, amikor megváltoztatták az összetételét, amikor kívülről belenyúltak belső munkatársainak kinevezésébe, amikor a minisztérium a szakalapítások előzetes engedélyezését magához vonta.

És ebben sajnos a MAB nem különbözik más, eredetileg autonómnak szánt intézményeinktől, kezdve az Alkotmánybírósággal, amelynek akkor kellett volna felállnia, amikor a végkielégítésekre vonatkozó visszamenőleges törvények elutasítása után elvonták tőle ítélezési jogát a hasonló ügyekben, vagy amikor az egyetemek behódoltak a kancellári rendszernek, aminek következményeképpen mára nem a rektorok, hanem a kancellárok adnak ki az oktatás mindennapjait súlyosan befolyásoló, esetenként ellehetetlenítő körleveleket és vannak el költségvetési tételeket, valamint aláírási jogokat, mint például az ELTE-n vagy a szegedi egyetemen.

Holló a hollónak kivájja

A múlt hét nagy szenzációt keltő híre volt, hogy – az alig több mint egyéves (!) Felsőoktatási Stratégiában ismét előre nem jelzett módon – elsőként a Corvinus Egyetemet, majd továbbiakat is egy az ITM-en keresztül vezető közalapítványi kerülvél magánosítani kívánnak. Az egyébként nemzetközi szinten hangyányinak számító 100 milliós nagyságrendben a Corvinus mögé tesznek egy vagyoni háttérrel, majd üzleti érdeklődők, például a MOL és az OTP bevonásával tandíjas képzéseket indítanak főleg a ma is rentábilis MBA-vonalon, a külföldi hallgatókat is vonzó angol nyelven. Ehhez persze az is szükséges, hogy az így feleslegessé váló közgazdaság-tudományi és társadalomtudományi karoktól megszabaduljanak, mert bár a Corvinus rangját, nemzetközi presztízsét elsősorban ezek adják, csak a baj van velük, hiszen egyrészt nem hajlandók az unortodox nézeteket befogadni, másrészt kritikusak a kormány különféle döntéseivel szemben, elég csak az ott is meglévő genderkutatásokra vagy a felsőoktatási jelentéseikre gondolnunk.

A közgazdaság-tudományra amúgy is rájár a rúd. A fenti történet után az a hír is körbejárt, hogy Palkovics miniszter az MTA-elnökkel folytatott múlt hétfői megbeszélése után odavetette a kíváncsi tudósítóknak, hogy elsőként az MTA Közgazdaság-tudományi Intézetét (KTI) kívánja bezárni, mert úgymond „rossz minőségű munkát végez”. A már többször is hivatkozott éves beszámoló jelentések ennek persze ellentmondanak, sőt a KTI eredményeit most az MTA központi honlapján is meg lehet tekinteni, ami finoman szólva tévedésnek mutatja a hétfői indoklást.

De ebbe a sorba illeszkedik a többek között a kiváló gazdaságtudományi kutatásai és képzése miatt is a legjobb egyetemeink közé tartozó CEU sorsának kitartó lebegtetése is, hiszen mind a mai napig nem nyilatkozott a kormány, beéri-e New York Állam oktatási hatóságának az idén júniusban kiadott, majd augusztusban kiegészített nyilatkozatával, amely a CEU ottani képzéseit elfogadottnak deklarálta.

Ehhez képest Szíjjártó miniszter az ATV-ben ezt mondta: „A felsőoktatási törvény úgy rendelkezik, hogy egy külföldi bázisú egyetem akkor adhatja ki egy másik ország diplomáját, hogyha abban az országban oktatási tevékenységet folytat, és van egyeteme. (...) Na most a CEU-nak nincsen iskolája az Egyesült Államokban, (...) ez egy fekete vagy fehér kérdés: nincs iskolája.” Sajnos a miniszter nem ismeri a törvényt, amire hivatkozott, mert az azt mondja ki, hogy: „Magyarország területén külföldi felsőoktatási

intézmény akkor folytathat oklevelet adó képzési tevékenységet, ha (...) a székhelye szerinti országban működő, és ott ténylegesen felsőoktatási képzést folytató államilag elismert felsőoktatási intézménynek minősül.”

Márpedig ami engedélyt, elismerést stb. New York Államtól meg lehetett kapni, azt a CEU megkapta. Akkor már csak arról kéne bizonyosságot kapnunk, hogy mindezek az események nem abba a sorba illeszkednek bele, amely Matolcsy György régi vágyát teljesítheti be: hogy kizárólag az ő unortodox nézetei legyenek kutathatók és taníthatók hazánk tudományos és felsőoktatási intézményeiben.

Quousque tandem?

Az említett hétfői megbeszélésen Palkovics miniszter egy 30 oldalas anyagot adott át, amely főleg a hazai kutatás-fejlesztés és innováció (KFI) egészének és nem az akadémiai intézeteknek a finanszírozási és eredményességi problémáit vázolta fel, majd pár ország gyakorlatának ismertetése után egy rövid konklúzióban azt rögzítette, hogy az MTA kutatóintézeteit háromfelé osztja: egy részük egyetemekhez kerül, például, hírlík, a szegedi biológiai központ vagy debreceni atomkutató, más részük az alkalmazott kutatásokkal foglalkozó Bay Zoltán Kft. része lenne, a maradék meg úgymond a Max Planck Társaság mintájára az MTA fenntartásában maradna. E tervben amellet, hogy e neveket is hibásan közli, olyan visszasságok vannak, hogy a kb. 200 milliós költségvetéssel 20-25 főt alkalmazó Bay Zoltán Kft. olvasztana magába évi 4 milliárdos bevételű és több száz munkatársat foglalkoztató tudományos intézeteket. Mint amikor az egér mondja az elefántnak: „Hallod, hogy dübörgünk?”

Ezen másnap az MTA Elnöksége annyira felháborodott, hogy az ITM helyett a kormánnyal kívánta már csak folytatni a tárgyalásokat. Aztán a szerdai, tulajdonképpen a jövő évi költségvetés előre rögzített technikai kérdéseiről rendezett értekezleten az ITM képviselője bejelentette, hogy a hétfői nyomtatvány érvénytelen, az állami és akadémiai intézeteket nemzetközi felméréssel fogják minősíteni, addig pedig minden marad a régiben, pontosabban az MTA megkap 17 milliárdot, hogy a közalkalmazotti béreket és a fenntartási kiadásoknak a központi költségvetésből származó részét szétoszthassa. És folytatódhatnak az eddigi programok is, a Lendület, az egyetemi kutatócsoportok, a fiatal kutatóké és a posztdoktoroké, de ezekre mind az ITM biztosítja a keretet, más szóval az ITM, azaz Palkovics lesz az MTA kancellárja.

A történetnek ezzel természetesen nincsen vége. Az MTA megzabolázásának újabb állomásához jutottunk csupán, amikor is a zablán valamelyest lazítottak. Az érdekeltek bevonása nélkül zajló hosszú döntési folyamat részesei vagyunk, amely az intézetek összevonásával kezdődött: 2011-ben Pálinkás József elnök előzetes konzultációk nélkül 46 intézetet 15 központtá, illetve intézetté szervezett át. Az ezt bejelentő értekezleten egyetlen igazgató merte kétségbe vonni a döntés helyességét és panaszolta fel az egyeztetés hiányát – jöllehet utána több ponton is változtatni kellett a szervezeten.

2013-ban az akadémia közgyűlésén Orbán Viktor jelentette be, hogy 8 milliárdot szán egy új bölcsész- és társadalomtudományi kutatóházra, de mint többéves ködösítés után kiderült, csak azért, hogy a Várban a saját céljaira már jelentősen átalakított (és többek között egy történelmi tematikájú, remek Bernáth Aurél-freskóval is feldíszített) épületeit az MTA átadja az akarata ellenére oda parancsolt Belügyminisztériumnak. Tény, hogy az addig egy lepusztult épületben lakozó gazdaságtudományi intézeteknek ez nagy ajándék volt, de a kezdetektől fogva a Várban, például a Széchényi Könyvtár és a Nemzeti Levéltár közelében letelepedett intézetek vezetőitől vagy munkatársaitól sem indult el semmiféle tiltakozás.

Öt éve az MTA elnöke még maga adhatta át az állami kitüntetések a tudományos élet jeleseinek a felterjesztők jelenlétében. Aztán ez a gyakorlat átalakult, és ma már csak miniszterek láthatják el e feladatot. Az idei nemzeti ünnepen az történt, hogy Kásler miniszter augusztus 17-én a Vigadóban a tudósok egy részét, majd augusztus 21-én (!) Palkovics miniszter az ITM-ben a tudósok más részét tüntette ki. Ám az utóbbi eseményen, bár az MTA alkalmazásában álló (és nyilván általa felterjesztett) kutatókat

tüntettek ki, az MTA vezetését senki sem képviselte. Feltehetőleg, mert nem kaptak meghívót rá.

A nemrég a kirgizisztáni „nomád játékokon” és hasonló jeles eseményeken részt vevő miniszterelnök (majd a házelnök) nyelvrokonságunkat taglaló avítt nézeteit megtárgyalandó egy lapszerkesztő nyilatkozni képes nyelvészeket keresett. Mint egy tévébeszélgetésben elmondta, több felkért szakember sem vállalta az interjút, míg végre talált egyet, aki hajlandó volt megszólalni.

Nem tudom, mikor fogjuk fel végre Jesua Ha-Nocri szavait Bulgakov regényében: „A legnagyobb bűn a gyávaság.”